

לאשה (29).

לו איחל!

אמר ליה: בן אמויך, כלה נבואתך — וצא (30)! כי כך מקובלני מבית אבי אבא, דוד המלך, שראה את המלאך וחרבו שלופה בידו, ולא מנע עצמו מן הרחמים (31) — אפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם, אל ימנע עצמו מן הרחמים.

אתמר נמי, רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרווייהו: אפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם — אל ימנע עצמו מן בקשת הרחמים. שנאמר [איוב יג טו] "הן יקטלני, גם בשעה שהקב"ה רוצה לקטול אותי —

אמר רב חנן: אפילו בעל החלומות שהוא ב-1 מלאך (32) אומר לו לאדם: למחר הוא מת! אל ימנע עצמו מן הרחמים. שנאמר [קהלת ה ז] "כי ברוב חלומות והבלים ודברים הרבה, כי את האלהים ירא". והיינו, רק את האלוהים ירא, ואל תחשוש לדברי החלום, ואפילו בא לו על ידי שד או מלאך יפנה אל האלוהים בתפילה.

מיד — "ויכב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל אל ה'" [ישעיה לח ב].

עצמו מהמצוה, והמכריע בעצמו בין מצוה למצוה, אפילו לשם שמים הרי הוא כפורק עול, כי עליו לקיים כל מצוה, וכבוד ה' בידו ית'.

29. כך פירש רש"י, והמהרש"א כתב שאי אפשר לפרש שנגזר שיהיו בניך רשעים, ולכן אינו רוצה לתת את בתו, שהרי לשם כך הקדים שיועילו זכויות שניהם לבטל הגזירה, וכן משמע מהמשך טענתו "שאפילו חרב רעה מונחת וכו'". וכן משמע מגירסת הב"ח לסוף יהיב ליה ברתיא, נפק מיניה מנשה ורבשקה.

31. כך פירש רש"י, והיינו כשספר דוד את ישראל והרג המלאך בעם עד גרן ארנה ששם התפלל דוד [דה"א א, כא לו]. שמואל ב, כד טז, ראה רד"ק]. והגר"א העיר שלא היתה חרבו שלופה על דוד אלא על ירושלים, ולכן ביאר ש"אבי אביו" היינו יהושפט, שמצינו [דה"א ב יח לא] שכמעט הרגוהו, ובילקוט [מלכים א כב] אמרו "לא היה חסר אלא חיתוך הראש" ובירושלמי [ע"ז פ"ג ה"א] גרסינן שהראיה ממה שאמר משה "ויצילני מחרב פרעה" ולפי זה יותר מיושבת הלשון "חרב חדה" שהרי אמרו [שמור"ר א לו] שהביא סייף שאין כמותה.

30. הגר"א ביאר שחזקיהו רצה להתפלל לבטל הגזירה מעליו, וכיון שיותר קשה לבטלה אחר שנודעה לרבים, לפיכך צוה לישעיהו שקודם יסיים את נבואתו, והיינו שלא יפרסמנה יותר, ואחר כך יצא.

ומהר"ץ חיות ביאר שנביא חייב לומר גם נבואה לרעה, אף שהקב"ה יכול לחזור בו, ולכן אמר לו חזקיהו, ניכר שלא באת מרצונך לכבדני, אלא כדי שלא תהיה כובש נבואתך, וכיון שכלית לאומרה, צא ואני אתפלל שהקב"ה יחזור בו.

32. לכאורה תמוה, הרי כבר אמרו שיתפלל אפילו אחר נבואה מפורשת, וכל שכן אחר חלום [ומהר"ץ חיות כתב שרב חנן לא הוסיפו על המאמר הקודם, אלא הגמרא סדרה דבריו כאן]. והגר"א ביאר שלהלן [נה ב] אמרו שחלום על העתיד, יתכן שמלאך הביאו, והוא אמת, ויתכן ששד הביאו והוא בטל, אך חלום "למחר" אפילו אם בא על ידי שד, יש בו ממש, ועם כל זה יבקש רחמים. ומהר"ב רנשבורג ביאר להיפך, שאפילו אם רק בעל חלומות אמר לו כן, לא

מבררת הגמרא: מאי "קיר"?

[חזקיהו].

ומבארת: אמר רבי שמעון בן לקיש: מקירות לבו, דהיינו, בכל לבו. שנאמר [ירמיה ד יט] "מעני מעני אוחילה קירות לבי".

[ישעיה לח ג] "זכר נא את אשר התהלכתי לפניך באמת, ובלב שלם. והטוב בעיניך עשיתי".

רבי לוי אמר: על עסקי הקיר — להזכיר זכות אבות.

מבררת הגמרא: מאי "והטוב בעיניך עשיתי"?⁽³⁴⁾

אמר לפניו חזקיהו: רבונו של עולם, ומה האשה השונמית [הגרה בשונם], שלא עשתה אלא עליית קיר אחת קטנה, החיית את בנה [כדלהלן]. אבי אבא, שלמה המלך, שחפה את ההיכל כולו בכסף⁽³³⁾ וזהב — על אחת כמה וכמה מן הראוי להחיות את בנו

מבארת הגמרא: אמר רב יהודה אמר רב: שפמך גאולה לתפלה. ובקש שיזכרהו עתה בתפלה זו — בשכר תפלותיו שהיו כתקנך.

רבי לוי אמר: שגנו ספר רפואות⁽³⁵⁾ כדי שיבקשו רחמים. ואף על גב שבעיני בני

ימנע עצמו מתפלה.

סעד, וא"כ ראוי לומר בו "הטובות". ועל כך תירצו שסמך גאולה לתפלה, וצריך סעד לכוון השעה, ונמצא שהמעשה תלוי בהש"ת [וראה הערה 46].

33. בילקוט שמעוני [מלכים ב, כ רמב] לא הוזכר "כסף", ואמנם בבנין הבית [שם א, ו כב] נאמר ואת כל הבית צפה זהב, ולא מצינו שהיה בו כסף, וראה בירושלמי [יומא ד ד] שגם הכתוב [דבה"י א, כט ד] ושבעת אלפים ככר כסף לטוח קירות הבתים, אינו כסף כפשוטו, אלא שהיה מכסף כל הזהבים.

35. התשב"ץ [תמה] כתב שנח היה ניזוק בתיבה משדין ורוחין, ולמדו מלאך אחד כל הרפואות וכתבם בספר, ובילקוט הראובני [בראשית נג א] כתב שכבר אדם הראשון למדו בגן עדן, ורבנו בחיי [שמות טו כה] כתב שמשה שמען מפי הקב"ה, כדי לנסות את ישראל אם יסמכו על הרפואות או ימשיכו להתפלל, והרמב"ן בהקדמת התורה והרשב"א [שו"ת ח"א תיג], כתבו ששלמה המלך חברו, וכתב הרמב"ן [ויקרא כו יא] שחזקיה גנוז כי נכשלו וסמכו עליו [ואף שעד ימיו לא היה חולה שהתרפא, השמשו בו להמנע מחולי]. והמהרש"א [גיטין סח ב] כתב שאין ראוי לגלות כלם לכל אדם שלא יבטחו בה', אך כאשר הותר לכתוב תורה שבע"פ מפני השכחה, הותר לכתבם בש"ס, שמה ישתכחו.

וראה במדומי שדה שלא הזכיר שבנה את ההיכל, כי על כך היה מצווה, ואילו החיפוי עשה בנדבת לב.

וראה בפיה"מ להרמב"ם [ד ח] שאילו היו כתובים בו רפואות טבעיות, לא היה גונזו, אך

34. המהרש"א תמה הרי בימיו בדקו מדין עד באר שבע וכלם היו בקיאין בהלי' טומאה וטהרה בזכותו. וביאר רבי אבלי פאסולר ששאלת הגמרא למה אמר "עשיתי" בלשון יחיד, והרי נאמר [איכה ג לח] "מפי עליון לא תצא הרעות והטוב" ונקטו רע בלשון רבים וטוב בלשון יחיד, כי את הרע עושה לבד, אך את הטוב אם אין הקב"ה עוזרו אין יכול לו, ונמצא שהאדם עושה רק את המחשבה. אך אצל אברהם וחזקיה נאמר "אשר התהלכתי" ודרשו שלא היו צריכים

אדם מעשה זה אינו טוב, כי הם מחפשים רפואה. מכל מקום הטוב בעיניך עשיתי⁽³⁶⁾, שיבקשו רחמים מן השמים.⁽³⁷⁾

תנו רבנן: ששה דברים עשה הזקיהו המלך, על שלשה הודו לו חכמים, ועל שלשה לא הודו לו חכמים.

על שלשה הודו לו — גנו ספר רפואות — והודו לו לפי שלא היה לבם נכנע על חולים, אלא מתרפאין מיד.

כתת נחש הנחושת שעשה משה כדי שיראו שאין הנחש ממית אלא החטא — והודו לו⁽³⁸⁾ לפי שבדורו החלו טועים לעבדו, כי אמרו שיש בו כוחות עצמיים.

גירר עצמות אביו על מטה של חבלים ולא קברו בכבוד, בדרגש ומטה נאה, כדי שתהיה

לו כפרה — והודו לו, כי עשה כך מפני קידוש השם, שיתגנה על רשעו, ויוסרו הרשעים.

ועל שלשה לא הודו לו —

כתם מי גיחון, מי שילוח, שהוא מעין קטן הסמוך לירושלים, וסתם אותו כדי שאם יבואו מלכי אשור לא ימצאו מים לשתות — ולא הודו לו, כיון שהיה לו לבטוח בקב"ה, שאמר "וגנתי על העיר הזאת להושיעה".

קציץ את הזהב⁽³⁹⁾ מדלתות החיבל בבית המקדש וישגרם למלך אשור, כאשר תבע ממנו הרבה זהב בעד נסיגתו מערי יהודה — ולא הודו לו, כי היה לו לבטוח בהקב"ה.⁽⁴⁰⁾

עיבר ניסן בניסן — ולא הודו לו⁽⁴¹⁾.

בו להמית אחרים. ובצפנת פענח [ח"א יד] כתב שספר רפואות הוא תורה שבע"פ שאסור ללמדה מהכתב, ולכן גנוזו.

38. ביאר המהרש"א כי היה צד שלא לקוצצו, כדי שילמדו לדורות שאין הנחש ממית אלא החטא ממית, ולכן הוצרך לומר ש"הודו לו".

39. ע"פ רד"ק [מלכים ב, יח טז]. ופשוטו הוא, שהסיר ושגר את הדלתות עצמם.

40. תוי"ט [פסחים ד ט], ובפסקי מהר"י וויל [ג] הוכיח מכאן שמותר להשתמש בתשמישי מת — האסורים בהנאה — לצורך המת, שהרי לולי טענה זו, היה מותר לשגר את הדלתות כדי להציל את כל המקדש.

41. הרד"ק [דבה"י ב, ל ב] תמה שהרי בפסוק שם משמע שהודו לו שנאמר "ויועץ המלך

כיון שנכתב ע"פ חוזי הכוכבים, היה מותר רק ללמוד בו ולא להשתמש ברפואותיו, ולכן גנוזהו. ועיי"ש ובשו"ת הרשב"א [ח"א תיד] שדנו אם שימוש ברפואות נחשב כחסרון באמונה, ובחובת הלבבות [בטחון ד] והחזו"א [או"ב א ה] הרחיבו בזה.

36. ראה בית הלוי החדש על התורה ביאר, כיון שאמר לו ישעיהו "כי מת אתה בעוה"ז ולא תחיה לעוה"ב" לפיכך סמך גאולה לתפלה, שעל כך נאמר [לעיל ד ב] "איזהו בן עוה"ב", וכדי שלא ימות בעוה"ז, גנו ספר רפואות שבזכות זה ירפאו ה' ממחלתו. ויתכן שעשה לצורך שני בקשותיו, א. גנו כדי שירפאהו, ב. סמך גאולה כדי שלא יהא ניזוק ממלך אשור.

37. כך פירש רש"י, והרמב"ם בפיה"מ [פסחים ספ"ד] ביאר שהיה כתוב בו רפואה לסם המוות, והוזכר מהו סם המוות, והיו שהשתמשו

את אשר התהלכתי לפניך", לפיכך תלו לו בזכות אחרים, שנאמר [מלכים ב יט לד] "וגנתי אל העיר הזאת להושיעה למעני, ולמען דוד עבדי".⁽⁴³⁾

והיינו רבי יהושע בן לוי. דאמר רבי יהושע בן לוי: מאי דכתיב [בישעיה לח יז] ב"מכתב לחזקיהו מלך יהודה, בחלותו, ויחי מחוליו, הנה לשלום — מר לי מר", מדוע נכתב פעמיים "מר"? לומר לך כי אפילו בשעה ששיגור לו הקב"ה לחזקיהו שלום — מר הוא לו! על שאמר לו הקב"ה שאינו עושה זאת בזכותו אלא "למען דוד עבדי".

הגמרא מבארת את דברי האשה השונמית [שהוזכרה לעיל] במה שאמרה לאישה ביחס לאלישע הנביא [מלכים ב ד י]: "הנה נא ידעתי כי איש אלוהים קדוש הוא עובר עלינו תמיד, נעשה נא עליית קיר קטנה".

רב ושמואל נחלקו בדבר.

חד אמר: עלייה פרועה היתה, מגולה שניטלה תקרה וגג שלה, וקירוה עשו לה תקרה וגג.

וחד אמר: אכפדרה [חצר בצורת ח שיש סביבה קירוי סמוך לבית] גדולה היתה, וחלקוה לשנים.

והבינה הגמרא כי לאחר שכבר נתקדש חודש, ניסן נמלך חזקיהו לעבר השנה, ועשאו אדר, ולפיכך תמהה: ומי לית ליה לחזקיהו את הדרש של הפסוק [שמות יב ב] "החדש הזה לכם ראש חדשים" — "זה ניסן" — ואין אחר ניסן! שמשעה שנתקדש חודש ניסן שוב אי אפשר לעבר את השנה, לפי ש"אין חודש אחר ניסן"?

מתרצת הגמרא: אלא, טעה בדשמואל, דאמר שמואל: אין מעברין את השנה ביום שלושים של אדר, הואיל וראוי לקובעו ניסן, ואף על פי שלא נתקדש החדש, שעדיין לא באו עדים, וחזקיהו טעה וסבר, "הואיל וראוי" לא אמרינן.

אמר רבי יוחנן, משום רבי יוסי בן זמרא: כל התולה בזכות עצמו — שאומר בתפלתו "עשה לי בזכותי" — תולין לו בזכות אחרים. וכל התולה בזכות אחרים ומבקש רחמי שמים או בזכות אבותיו⁽⁴²⁾ — תולין לו בזכות עצמו.

משה תלה בזכות אחרים, שנאמר [שמות לב יג] "זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך", לפיכך תלו לו בזכות עצמו, שנאמר [תהלים קו כג] "ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית".

חזקיהו תלה בזכות עצמו, דכתיב "זכר נא

42. ע"פ מאירי.

43. ראה ריטב"א ור"י החסיד ומהרש"א שגרסו כאן פסוק דומה [שם כ ו] שעוסק גם ברפואתו של חזקיהו, ואילו הפס' שלפנינו נאמר אחר שהחלים חזקיהו מחליו.

ושריו וכן הקהל אשר בירושלים לעשות הפסח בחודש השני", והמלבי"ם שם דקדק שלא נאמר שנועץ בחכמים, אך המהרש"א כאן נקט שהם בכלל שריו. וראה שואל ומשיב [קמא ח"ב ה] שעל הפסוק [שם כט כז] אמרו בערכין [יא ב] שדן אם נקבע ר"ח ניסן בזמנו או שנדחה, ומשמע שלא הודו לו.

מקשה הגמרא: **בשלמא למאן דאמר אכסדרה — היינו דכתיב "קיר", כי חילקה לשנים על ידי קיר, אלא למאן דאמר עלייה — מאי "קיר" והרי לא הוסיפו קיר, אלא תקרה?**

מתרצת הגמרא: **שקיריה, בתיקרה ובגג, ו"קיר" הוא מגורת "תקרה".**

מקשה הגמרא לאידך: **בשלמא למאן דאמר עלייה, היינו דכתיב "עליות", אלא למאן דאמר אכסדרה — מאי "עליות"?**

מבאר הגמרא: **שהיתה מעולה שבבתים.**

"ונשים לו שם מטה ושולחן וכסא ומנורה".

אמר אבוי, **ואיתימא רבי יצחק: הרוצה להנות משל אחרים, יהנה — ואין אסור בדבר** (44) **— כאלישע! כמו שמצינו באלישע שנהנה משל השונמית** (45).

ושאינו רוצה להנות משל אחרים אל יהנה, ואין בכך לא משום גסות הרוח, ולא משום שנאה — בשמואל הרמתי! כמו שמצינו

בשמואל הרמתי שלא רצה להנות, **שנאמר [שמואל א ז יז] "ותשובתו הרמתה כי שם ביתו".** וכי איני יודע ששם ביתו? **ואמר רבי יוחנן שכל מקום שהלך שם, ביתו עמו, והיינו שהיה נושא עמו כל כלי תשמישי ביתו, וכן אהל לחנייתו, ועשה זאת כדי שלא להנות מאחרים.**

"ותאמר אל אישה, הנה נא ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא" [מלכים ב ד ט].

אמר רבי יוסי ברבי חנינא: **מכאן שהאשה מכרת באורחין יותר מן האיש, לפי שהאשה מצויה בבית יותר מן האיש.**

ומבררת הגמרא **"קדוש הוא" — מנא ידעה?**

רב ושמואל נחלקו בדבר.

חד אמר: **שלא ראתה זכוב עובר על שולחנו** (46) **שאכילתו היתה כאילו הקריב תמידים. ולכן לא נראה זכוב, וכבר מצאנו נס זה בבית המקדש [אבות].**

וחד אמר: סדין של פשתן הציעה על מטתו

קמב — ח] האריך בזה.

45. **המהרש"א** ביאר שלא הותר להנות אלא כאלישע, שסרב להנות משל נעמן, ורק כשהוא בדרך ואין עמו מאומה, מותר להנות בכלי תשמישים הנצרכים לאורח, וגם בזה מי שאינו רוצה להנות לא יהנה, אלא יקח עמו כל כלי תשמישיו כשמואל.

46. **הגר"ח שמואלביץ** [מאמר נת] העיר שנידון הגמרא היה רק מנין ידעה האשה, אך פשיטא לה שהזכובים ידעו, כי בעלי חיים חשים בדבר שאין בנ"א יכולים לחוש, משום שהאדם

44. **הרמב"ם בפיה"מ** [אבות ד ה] כתב שאסור לת"ח להתפרנס מאחרים, ואין ראייה מאלישע שלא ביקש ולא קיבל ממון מאחרים, ורק קיבל כבוד, והתאכסן אצל מי שעבר אצלו. **ורבינו יונה** שם כתב שמותר להנות ממי שרוצה להטיל מלאי לכיס של ת"ח ששכרן מרובה.

וראה **באור זרוע** [ק"ש טו] שלמד מאלישע כי האיסור להנות כשיש לו מאתיים זוז, הוא רק דרך צדקה, אבל דרך כבוד ודורון מותר, [וכן פסק הרמ"א יו"ד רנ"ג א], אך מי שידע את שם המפורש אסור להנות, כמבואר בירושלמי [יומא ג ז], אך ביש"ש [חולין פ"ה ט] כתב שגם הוא מותר דרך כבוד ודורון. **והתשב"ץ** [ח"א

ועל סדין זה ניכר היטב כל לכלוך, ולא ראתה קרי עליו, והבינה מכך שכל מחשבותיו הם בענינים השכליים, ולכן קראתו קדוש.

"קדוש הוא".

אמר רבי יוסי ברבי חנינא: "הוא" ממעט כי רק הוא קדוש ומשרתו אינו קדוש. (47)

"ויגש גיחזי להדפה" [מלכים ב ד כז].

אמר רבי יוסי ברבי חנינא: "להדפה" נוטריקון הוא, ומלמד שאחזה בהוד יפיה — בדדיה.

"עובר עלינו תמיד" [שם פסוק ט].

אמר רבי יוסי ברבי חנינא, משום רבי

אליעזר בן יעקב: הרי לא היה עובר שם בקביעות, אלא כשהזדמן לשונם, ובהכרח שלשון "תמיד" מלמדת כי כל המארח תלמיד חכם בתוך ביתו ומהנהו מנכסיו, מעלה עליו הכתוב כאילו מקריב קרבנות "תמידיו".

ואמר רבי יוסי ברבי חנינא, משום רבי אליעזר בן יעקב: אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל, אלא במקום נמוך ויתפלל. שנאמר [תהילים קל א] "ממעמקים קראתיך ה'".

תניא נמי חבי: לא יעמוד אדם בשעת התפילה לא על גבי כסא ולא על גבי שרפרף. אפילו אינם גבוהים שלשה טפחים (48), משום שטרוד במחשבתו שמא יפול ואינו יכול לכוון, ולא במקום גבוה שלשה טפחים, ויתפלל, אלא במקום נמוך ויתפלל, לפי (49)

טפחים.

והב"ח כתב שלפ"ז טעם הברייתא "שאין גבוהות לפני המקום" נסוב רק על מקום גבוה, ולא על כלים אלו.

והט"ז דחה את הדיוק מהברייתא, כי אילו לא הזכיר דין הכלים בנפרד, היה מקום להתיר לעמוד על גביהם משום שנחשבים כרשות בפני עצמם.

וראה בטור [צח] שלא יהא דבר חוצץ בינו לקרקע, וביאר הפרישה [צ א] שסבר כמהר"י אבוהב שעל כלים אסור אפילו בפחות מג' טפחים, ובהכרח משום חציצה, כי אין טרדת פחד בנמוכים, וטעם חציצה שייך רק בכלים, כי בקרקע גבוהה אין חציצה.

49. הרי"ף והרא"ש לא הביאו דין זה שיתפלל במקום נמוך, ומשמע שסברו כי הכוונה לדין וטעמו, דהיינו, שאסור במקום

מקלקל השגתו ע"י מעשיו, וביותר, כי לא ניתנה להם בחירה ולכן יכולים להשתמש בכוחות שלא ניתנו לאדם, כדי שיעמול עליהם להשיגם.

47. במלא הרועים כתב שנתנה בזה סיבה שעושה לו עליית קיר, כי צריך לייחד לו מקום, בכדי שלא יבא לידי יחוד, ונערו אינו מועיל שיהיו "תרי כשרי" כי אינו קדוש.

ולביאורו יתכן שרב ושמואל נחלקו אם עליה פרועה מועילה להציל מייחוד, או שצריך לחלקה לשנים, והיא מחלוקת רש"י והרמב"ם לענין ב' בתים זה לפנים מזה, ראה אה"ע סי' כב].

48. כך ביאר הב"י [צ] בשם מהר"י אבוהב ודייק כן ממה שפירטה הברייתא שלא יעמוד על כלים אלו, ולא כללה אותם בכלל "דבר גבוה", ובהכרח שהאיסור בהם אפילו אם אינם בגובה ג'

שאינן גבהות לפני המקום. שנאמר [תהילים קל א] "ממעמקים קראתיך ה'". וכתוב [תהילים קב א] "תפלה לעני כי יעטוף", ומשמעותו שראוי להתפלל דרך עניות ולא דרך גאווה.

ואמר רבי יוסי ברבי חנינא, משום רבי אליעזר בן יעקב: המתפלל צריך שיכוין את רגליו זו אצל זו, להדמות למלאכים, כי כיון

שמדבר עם שכינה צריך לסלק כל מחשבות הגוף מלבו ולהדמות כאילו הוא מלאך, (50) שנאמר על רגלי המלאכים [יחזקאל א ז] "ורגליהם רגל ישרה" שנראין כרגל אחת. (51)

ואמר רבי יוסי ברבי חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב: מאי דכתיב [ויקרא יט כו] "לא תאכלו על הרב"? כוונת הכתוב לומר: לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם! (52)

גבוה, ולכן צריך להתפלל במקום נמוך [או להפך] אך גם מישור ראוי לתפלה, וכן משמע מלשון הברייתא שסיימה אחר שני הדינים, "לפי שאין גבהות לפני המקום", [ולכן כתב הר"ף שהמקור מ"מעמקים קראתיך" הוא רק זכר לדבר, כי אין דין להתפלל במקום נמוך]. וכן משמע מהש"ע שהביא [צ א] שאם היה זקן או חולה מותר, והיינו אף לכתחילה, כי לא תקנו מקום נמוך לתפלה, אלא מחמת האיסור בגבוה, ולהם אין איסור [וראה מג"א].

אולם מדברי הרמב"ם והטור נראה ששני דינים נפרדים הם, שהחיוב להתפלל במקום נמוך הוא מתקן המקום לתפלה, ומישור אינו ראוי לה, ואילו האיסור הוא מטעם גבהות לפני המקום, ולכן נקטה הברייתא את כל הטעמים בסמוך, שהרי לא הזכירו את דין חולה וזקן, כי אף שאין בהם חשש גבהות, לכתחילה צריך שיתפלל במקום נמוך שנתקן לתפילה [ואמנם בתוספתא ג יז, הגירסא כה"ף והיא המקור לדין זקן וחולה].

לכהנים שהיו הולכים עקב בצד גודל כי נאמר בהם "לא תעלה במעלות" והביאו הטור, ותמה הב"י שהרי הגמ' נקטה את הדמיון למלאכים, ולמה הביא את דברי הירושלמי, וכתב הב"ח שמסוגיין משמע שאם לא כוון לא יצא, ורצה הטור להשמיע כי רק לכתחילה צריך לכוון כמלאכים, אך כדיעבד אם כוון רק ככהנים יצא. וביאור דבריו, שהטעם להשוות הרגלים נלמד ממלאכים, אך צורת השואתם דיה שתהא ככהנים, שהרי גם היא נחשבה בירושלמי להשוות רגלים [ויתכן עוד שהביא טעם לחיוב נשים, כי אינן יכולות להדמות למלאכים, ראה באר היטב תריט ה לגבי עמידה ביוה"כ].

והרמב"ם [תפלה ה ד] נקט דין זה בין שמונה הדברים שאם לא עשאן אינו מעכב. ומסתבר שגם הב"ח לא סבר שהוא חסרון בגוף התפלה, אלא שחוזר ומתפלל כדי לקיים חיוב השוואת רגליו [כמו המתפלל מיושב, שחוזר להתפלל מעמוד, אף שבדיעבד יצא, ראה להלן ל א].

52. איסור זה שייך רק לפני תפלת שחרית, כשעדיין לא התפלל תפלה אחת ביום, כי מדאורייתא חייב רק בתפלה אחת, ואף שהתפלל ערבית, אסור לאכול, כי לענין זה היום מתחיל משעה שקם, ולא מהלילה, שהרי טעם המצוה כדי שיבקש צרכיו בכל יום.

ומקרא זה מלמד שהאיסור בעצם האכילה,

50. הב"י [צה] הביא ממהר"י אבוהב שמרמוז כאילו אין לו יכולת תנועה, ואין לו שום חפץ מלבד ה' יתברך. וכעין זה כתב רבינו בחיי [במדבר טז כב] כאלו רגליו כבולים ואין חפצו תלוי בעצמו, וראה רשב"א ומהרש"א.

51. בירושלמי נחלקו אם הדמיון למלאכים או

אמר רבי יצחק, אמר רבי יוחנן, אמר רבי יופי ברבי הנינא משום רבי אליעזר בן יעקב: כל האוכל ושותה, ורק אחר כך מתפלל — עליו הכתוב אומר [מלכים א יד ט] "ואותי — השלכת אחרי גויך". והיה די לכתוב "השלכת אחריך", ותיבת "גויך" מיותרת. לפיכך דרש, אל תקרי "גויך", אלא "גאיך". וכך אמר הקב"ה: וכי לאחר שנתגאה זה — קבל עליו עול מלכות שמיים? (53)

שנינו במשנה: ורבי יהושע אומר עד שלש שעות:

אמר רבי יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי יהושע!

שנינו במשנה: הקורא מכאן ואילך, אחר שלש שעות, לא הפסיד כל שכרו, אלא הוא נוטל שכר רק כאדם הקורא אחת מכל הפרשיות שבתורה.

אמר רב חסדא, אמר מר עוקבא: ובלבד שלא יאמר עם קריאתו, ברכת יוצר אור, כי אז יפסיד שכרו, משום שהוא מברך ברכה לבטלה.

אולם בפשוטו הוצרכו לשני מקורות, משום ש"לא תאכלו על הדם" הוא מדיני האכילה שאסורה קודם התפילה, ואילו "אותי השלכת" מלמד שיש בכך רעותא בתפילה, משום גאווה. וכן משמע מדברי הרא"ש שאם התחיל לאכול ועלה השחר, פוסק, משום שהסמיכו איסור זה על הלאו של "לא תאכלו", ואין כוונתו לחומר הלאו, שהוא דרבנן, אלא שהוא איסור בעצם האכילה, ולכך לא מועילה ההתחלה בהיתר, אך האיסור משום "אותי השלכת" הוא מדיני תפילה, ודינו כמתחיל לאכול קודם המנחה שאינו פוסק. [וראה ט"ז פט ג שמותר לעשות חפציו תיכף אחר עה"ש שאינו זמן תפלה, והפמ"ג הקשה מדברי הרא"ש שפוסק בעה"ש, ולהנ"ל הוא איסור ששייך רק באכילה, וראה להלן יד הערה 25].

והב"י [פט] כתב בשם מהר"י אבוהב שמותר לשתות מים לפני התפלה, כי אין בכך משום גאווה, ותמה הפמ"ג [א"א יב] הרי יש גם לאו של "לא תאכלו", וכתב שהוא רק מדרבנן [ויתכן שכונתו שרק האיסור משום גאווה סמכוהו על הלאו, וראה מג"א ופמ"ג [קה ג] אך הרמב"ם [סהמ"צ שרש ט] והחינוך [רמח] נקטו

ולכן אפילו טעימה אסורה, ואין האיסור חל אלא כשהגיע זמן התפלה ועדיין לא קיים חיובו [ולסברא זו אפילו התחיל קודם צריך להפסיק, וראה טור וב"י פט]. וחלוק מאיסור האכילה לפני מנחה, שהוא מחשש שמא ימשך, ולכן הוא חל כבר סמוך למנחה, ולא גזרו אלא באכילה, אך טעימה מותרת כי אין חשש שימשך [ויתכן שאפילו החל בהיתר יכול לסיים, וראה אשר לשלמה ח"ג טו].

אכן, במלא הרועים כתב שהאיסור מ"לא תאכלו" נאמר רק על תפלת שחרית, אך האיסור מ"אותי השלכת" חל גם לפני תפלת מנחה, וראה בספר היראה לרבינו יונה שנקט כי מטעם זה אסור לאכול גם לפני ערבית. [ותמוה שהרי לעיל ד ב אמרו שהטעם כדי שלא תחטפנו שינה], וראה הערה הבאה.

53. בביאור הלכה [פט ד"ה ולא] כתב ש"לא תאכלו על הדם" מוסיף כי גם אחר שקבל עליו עול מלכות שמים בק"ש אסור לאכול קודם שיתפלל, ואם צריך לאכול לרפואה יקרא ק"ש קודם, משום "אותי השלכת" [וכן משמע בסמ"ג עשין יח שגרס "ואח"כ קורא ק"ש"].

מיתבי מברייטא: הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שהוא קורא בתורה, אבל מברך הוא שתיים — לפניו, ואחת — לאחריה!

תיובתא דרב חסדא תיובתא:

איכא דאמרי להיפך: כך אמר רב חסדא: אמר מר עוקבא, מאי "לא הפסיד" — שלא הפסיד ברכות⁽⁵⁴⁾ ויכול לברכן גם אחר שלש שעות.⁽⁵⁵⁾

תניא נמי הכי בברייטא: הקורא מכאן ואילך לא הפסיד, כאדם הקורא בתורה. אבל מברך הוא שתיים — לפניו, ואחת — לאחריה.

אמר רב מני: גדול הקורא קריאת שמע בעונתה יותר מהעוסק בתורה.

והראיה: מדקתני במשנתנו — הקורא מכאן ואילך לא הפסיד, כאדם הקורא בתורה! מבלל, דקורא בעונתה עדיף.⁽⁵⁶⁾

שהוא איסור דאורייתא, ואכן בפרי חדש [פט ג] כתב שבדבריו [תפלה ה ב] מבואר שגם שתיית מים אסורה, וכן למד ערוך השלחן [פט כג] ממה שאסר אפילו טעימה [תפלה ו ד].

אך הכל בו [י] ותשב"ץ [יג] נקטו ששתיית מים אסורה גם משום גאווה, שהרי מלא רצון נפשו, ונקטו שגם איסור הגאווה הוא בעצם האכילה, ואילו הבי" סבר שאיסור הגאווה הוא בתפלה.

54. הריטב"א ביאר, כי לשון זו סברה שלא הוצרכה המשנה להשמיענו שלא הפסיד כל שכרו, כי פשיטא הוא, ולכן פירשה שלא הפסיד הברכות, [וראה לעיל ט ב הערה 46].

55. רב האי גאון נקט שדינים כתפלה, ולפיכך זמנם תלוי בזמן תפלה, ואי אפשר לברכם אחר ארבע שעות, כי הלכה כרבי יהודה להלן [כו א], וכן כתב בשו"ת הרשב"א [ח"א מז] שברכות ק"ש נתקנו לעצמן, ולכן חייב בהם גם אחר זמנה [וראה שם שכ, ולהלן יב הערה 5]. וכן פסק השו"ע [נח ו], וכתב הביאור הלכה [ד"ה קוראה] שאם נאנס יכול לסמוך על דעת הריטב"א שהביא בשם ר"י שבדיעבד זמנם עד חצות.

והרמב"ם [ק"ש א יג] פסק שמברכם כל היום, ומשמע שדינים כברכות השבח, אך הכסף

משנה נקט שזמן ק"ש מה"ת כל היום, ולטעמו בהכרח שאחר זמנה אומר ברכות ק"ש רק מדיני ק"ש, אך מצד עצמן זמנם כזמן תפלה.

והאור זרוע [ק"ש כה] נקט שדינים כברכות המצוות של ק"ש, ולכן פירש [שם טז] שלא הפסיד ברכותיה, משום שיש בהם חיוב נוסף מצד סמיכת גאולה לתפלה, ולכן כל ד' שעות שעדיין יכול להתפלל, צריך לברכם, אך אינו יכול לברכם בפני עצמם. וכבר נחלקו בזה רש"י ותוס' לעיל [ב א], וראה עוד לעיל ט א הערה 3, ולהלן יא ב, הערות 54, 22].

56. הרשב"א העיר, מה השמיענו רב מני, והרי פשיטא, שהוא גם קורא בתורה וגם מקיים מצוות ק"ש, וביאר, שהחידוש הוא שהוא גדול מה"עוסק" בתורה, שהוא עצמו מעולה יותר ממי שהוא רק "קורא" בתורה [וראה רבינו יונה וצל"ח].

ונמצא שהראיה מהמשנה היא, כי אף ש"עוסק" שייך רק במשנה ותלמוד, ה"קורא" בתורה שבכתב מעלתו כ"עוסק" וכיון שמצינו שהקורא ק"ש מעולה ממנו, נמצא שהוא מעולה מה"עוסק" בתורה [וכן נקט רש"י ד"ה הקורא "שיש לו שכר כעוסק בתורה", ושינה מלשון המשנה "כקורא", כי בתורה שבכתב דינם שוה]. ובפשטות כוונתו להשמיענו כי אינו נחשב

מתניתין:

בית שמאי אומרים: בערב כל אדם יטה על צדו ויקרא קריאת שמע דרך שכיבה⁽⁵⁷⁾. ובבקר יעמוד ויקרא קריאת שמע דרך קימה, שנאמר "ובשכבך ובקומך".

ובית הלל אומרים: כל אדם קורא כדרכו או בקימה או בשכיבה או בהליכה, שנאמר "ובלכתך בדרך" והיינו בכל מצב, אפילו שאינו לא עמידה ולא ישיבה.

טענו בית שמאי לבית הלל: אם כן, למה נאמר [דברים ו ז] "ובשכבך ובקומך"? אם לא להורות על אופן הקריאה!

ענו להם בית הלל: בא הכתוב להורות על זמן הקריאה שהוא בשעה שבני אדם שוכבים לישון בלילה, ובשעה שבני אדם עומדים ממטתם בבוקר.

אמר רבי טרפון: אני הייתי בא בדרך רכוב על בהמה, וירדתי ממנה לארץ, והטתי לקרות קריאת שמע כדברי בית שמאי, ושכנתי בעצמי מפני הלפטים, שיכלו

להורגני, ואילו היה קורא כדעת בית הלל, היה יכול להמשיך לרכב על בהמתו ולצאת במהרה ממקום סכנה.

אמרו לו חכמים: כדי היית לחוב בעצמך! חייב מיתה היית, ואם היית מת היית מתחייב בנפשך ואשם במיתתך, כיון שעברת על דברי בית הלל.⁽⁵⁸⁾

גמרא:

מקשה הגמרא: בשלמא בית הלל, מפרשי טעמייהו "שנאמר ובלכתך בדרך" ומשמעותו בכל תנוחה שהיא, ובכך הם גם עונים על טעמא דבית שמאי, ומפרשים את הפסוק שהביאו בית שמאי כראיה לדבריהם, באופן אחר.

אלא בית שמאי — מאי טעמא לא אמרי שביאור הכתוב "ובשכבך ובקומך" הוא כפשוטו על זמני הקריאה, וכבית הלל?

מבאר הגמרא: בית שמאי סברו שאם כן, שכוונת הכתוב לקבוע זמן לקריאת שמע,

כקורא לצורך מצוה גרידא, שקריאתו נחשבת מצוה או תפלה [ואינו חייב בברה"ת לפניה, ראה ביאור הגר"א מו], ועל כך הוכיח מהמשנה שנחשב גם כקורא בתורה, ולכן בעונתה גדול הוא כי קיים שניהם.

57. רש"י לעיל [יג ב ד"ה כי] כתב שעל צדו מותר אפילו דרך שכיבה, [ולביאורו אין מקור להתיר ישיבה לפי בית שמאי].

אך רבינו יונה [ו א בדפי הרי"ף] ביאר, שכוונת המשנה לישיבה כעין הסיבה, אולם דרך

שכיבה אסור אפילו על צדו, והרחבנו בזה לעיל. 58. ע"פ פיה"מ להרמב"ם ורע"ב, ומשמע שנקטו כי לא היה מתחייב על הכניסה למקום סכנה, אלא מיתתו כעונש שעבר על דברי חכמים, ונוסף על כך היה נענש עוד על שגרם מיתה לעצמו כשנכנס למקום סכנה.

ובשנות אליהו הוסיף שחייב מיתה על "שעבר על דברי בית הלל, ועל דברי הבת קול", והיינו שעיקר האיסור הוא במה שנוהג שלא כב"ה שבת קול קבעה כמותם, ולא משום שאינו מקיים מצוות ק"ש, וראה להלן יא הערה 19.